

Дата: 14.03.2023

Урок № 35

Група 12

Тема: Пропаганда як інструмент підготовки геноциду

Мета: визначити основні елементи радянської пропаганди та її впровадження

Хід уроку

Перегляньте матеріали за посиланням

https://texty.org.ua/articles/60284/Rosijskoradanska_propaganda_jak_kurkul_i_i_petlurivci_staly-60284/ та опрацюйте конспект

Образ «нової радянської людини»

Конструювання «нової людини» для потреб «нового суспільства» було серед пріоритетних політичних завдань більшовиків.

Радянська система формувала «нову людину» шляхом заперечення накопичених століттями духовних цінностей народу як морального, так і виховного плану. «Нова радянська людина» мала бути підданою цілям комуністичної партії й держави, вільною від моральних принципів буржуазного суспільства.

Прискорена економічна модернізація суспільства (індустріалізація, колективізація, урбанізація тощо) виступила каталізатором змін у соціальних відносинах, притаманних традиційному селянському суспільству. Реалізація сталінської індустріалізації потребувала значних матеріальних та людських ресурсів. Мобілізаційна економіка базувалася на мобілізаційній свідомості; такий менталітет в умовах, коли світова революція відсувалася на невизначене майбутнє, міг сформуватися тільки в ситуації відчуття людиною постійної загрози — реальної і уявної, зовнішньої і внутрішньої.

Преса, радіо, музика, література — розмовляли із громадянами в мирний час, як із солдатами на фронті, використовуючи чіткі команди, гасла, заклики, патріотичні настрої, календарні міфи, наголошуючи на колективістській основі нової держави. У пресі активно експлуатувався образ ідеального героя-будівельника нових радянських міст. «Нових людей» влада бачила як патріотично налаштовану масу (чоловіків, жінок, молодь, дітей), що завжди готова на самопожертви, трудові подвиги, постійні зречення. Саме таких людей «тотальної працездатності» влада «поетизувала» та «міфологізувала».

«Нова людина» існувала переважно на сторінках книг, газет, журналів та на плакатних зображеннях. Композиційна структура плакатів часто нагадувала іконописні сюжети про рай та пекло. На плакатах безальтернативно виокремлювали «хороших» та «поганих» людей. Натруджені великі руки, кремезна статура підкреслювали уніфікованість й спрощеність образів чоловіків та жінок. На плакатах майже були відсутні зображення повноцінної родини. Напрямок руху «праворуч» або «прямо» свідчив про шлях до «щасливого майбутнього». Радянська влада пропагувала

на плакатах нові образи жінок та чоловіків: жінка-товариш, жінка-активістка, жінка-ударниця, жінка-трактористка, селянка-колгоспниця, чоловік-активіст, чоловік-ударник та інші.

Наприкінці 1920-х рр. країну охопила атмосфера підозрливості та страху. Із ворогами боролися як на виробництві, так і в новостворених колгоспах.

Крім створення атмосфери страху, пропаганда формувала образи нових прошарків суспільства: партійців, робітників, комсомольців, піонерів, активістів тощо — із чітко закріпленими статусами в системі ієрархії влади. Суспільне начало мало в них домінувати над особистим у всіх сферах життя, вони не надавали значення побутовим умовам, головне місце в їхньому житті посідала самовіддана праця, навіть ціною власного здоров'я, життя, кохання. Людей привчали до думки, що вони працюють заради «світлого майбутнього». Ідея руху від безправного минулого до світлого майбутнього змушувала громадян «нової держави» розглядати важке сьогодення як тимчасове, перехідне явище в житті першого покоління будівників соціалізму. Розкішні палаци культури, клуби, парки культури та будинки відпочинку були своєрідним образом прекрасного соціалістичного завтра, доступного вже сьогодні.

Селянство більшовицька влада вважала внутрішнім ворогом, вихованим дореволюційним суспільством, крім хіба що крім найбільш бідніших наймитів та батраків. Тому формування «нової сільської людини» передбачало переважно насильницькі методи. У найгіршій ситуації опинилися на селі «куркулі» — влада із самого початку не збиралася їх «перевиховувати», адже вони були призначені до того, щоб через їхнє знищення залякати інших та отримати хліб для потреб держави.

Специфікою роботи більшовиків із сільським населенням у 1920 — 1930-х рр. було протиставлення інтересів одних прошарків іншим, залякування, цькування, навішування ярликів. У цей період ідея створення «нової людини», особливо активно культивувалася в суспільстві, зокрема серед молоді. Молоді люди значно краще сприймали пафос індустріального стрибка, швидше відгукувалися на масові освітянські кампанії, вірили новим міфам.

Ідентифікація «ворога»

Радянська пропагандистська машина ретельно готувала психологічне тло для знищення людей голодом. Дослідник Жак Семлен у своїй праці «Очищувати, знищувати» подивився на механізми пропаганди крізь призму творення уявної ненависті. Коли починається масована пропагандистська кампанія для легітимізації злочинів, спочатку триває процес ідентифікації «ворога». Людей розділяють на «своїх» і «чужих».

«Показують, як виглядає ворог. У кінці 1920-х, на початку 30-х у центрі уваги передусім перебував образ «куркуля». Це абсолютно штучний образ. Якщо переглянути величезну кількість документів в архівах, стає зрозуміло, що «куркулі» - це люди, які важко працювали на своїй землі.

Вони не були аж такі заможні, подекуди ледве зводили кінці з кінцями. У виступах партійних діячів, у пресі й особливо в політичній карикатурі почали формулювати такий образ «куркуля», як ворога №1. Поряд із «куркулем» тісно стояли образи попа і петлюрівця.

Ці категорії населення наділялися непривабливими психологічними й фізіологічними рисами. Відбувався процес демонізації цих людей. Так само, як зараз українці у пропаганді adeptів третьої імперії виступають у ролі «фашистів», «хунти». Так само в 30-ті роки прості працівники і селяни поставали в образах фактично демонів – тих, хто несли загрозу. В карикатурах і в пресі вони виглядали як злодії, бандити. Це і є процес ідентифікації «ворога» в пропаганді».

Дегуманізація

Паралельно відбувався процес дегуманізації, коли образ «ворога» подавали у вигляді тварини, наприклад, вовків, свиней чи якихось паразитів. Це, до речі, стосується і теперішнього часу... Ми повинні чітко розуміти, що відбувається процес підготовки до знищення цієї спільноти.

«Людину перетворюють на тварину-хижака чи паразита, яку тільки й залишається, що знищити, - каже Гриневич. - Так само малюнками п'яних попів знищували релігійну сакральність. У процесі демонізації і дегуманізації «куркулі» постають із певними українськими рисами: вуса, вишиванка. У той час, як «правильні» люди - пролетарі - змальовуються в міському одязі або в будьонівках».

Якщо ми подивимося уважно документи і літературу кінця 20-х - початку 30-х, ми чітко і виразно побачимо заклики до фізичного знищення, а також засудження тих, хто вимагає не нищити «куркулів», - їх ще називали «підкуркульниками». Карикатури тих часів дозволяють зрозуміти, що в усвідомленні радянської влади поняття українець і «куркуль» були тотожні. Абсолютно не випадково ці карикатури виконані в синьо-жовтих кольорах.

«Ідеальний» світ і політика замовчування

Після того, як «ворога» ідентифіковано, дегуманізовано і запропоновано методи очищення, настає ще один етап – пропаганда показує те, яким має бути ідеальний світ. Власне вся радянська пропаганда тих років була спрямована на те, щоб показати, яке прекрасне життя в колгоспах.

Тут також потрібно не забувати про практику замовчування нещастя і трагедій, які несла за собою колективізація і голод. Як відомо, Голодомор супроводжувався беспрецидентною політикою замовчування, жертвами якої стали чотири мільйони людей. Тоталітарний радянський режим оголосив це явище не існуючим.

Запитання:

1. Поясніть у чому полягала радянська пропаганда.
2. Як більшовики показували селянина у 1920-х – 1930-х рр.?

Урок № 36

Група 12

Тема: Голодомор 1932–1933 рр. Національно-демографічні зміни

Мета: розкрити причини та наслідки Голодомору 1932-33 рр; формувати вміння учнів логічно осмислити та робити аналіз історичних фактів; формувати вміння і навички роботи з історичним та ілюстративним матеріалом

Хід уроку

Подивіться відеоматеріал

https://www.youtube.com/watch?v=7AWnp2_zy4Q , опрацюйте урок та підготуйте опорний конспект у робочий зошит

Основні поняття:

Геноцид – це дії, вчинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку.

Закон про п'ять колосків – поширена у народі назва репресивного закону в СРСР часів Голодомору. Документ мав назву постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації за зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року. Існувала також таємна інструкція (від 13 вересня 1932 р.) до постанови про порядок застосування положень. Зокрема, ставилося завдання щодо «куркулів» застосовувати лише розстрільні статті.

Чорна дошка – адміністративно-репресивний засіб колективного покарання сільського населення, насамперед, в Україні. Режим «чорних дошок» став одним із механізмів **Голодомору** – геноциду: занесення за рішенням **ЦК КП(б)У** обкомів та райкомів партії цілих районів, населених пунктів, колгоспів, сільських рад на так звані «чорні дошки», означало блокування їх спецзагонами та військами, недопущення виїзду населення за межі цих територій, вилучення всіх продуктів харчування, заборону торгівлі.

Голодомор 1932-1933 років – акт геноциду українського народу, організований керівництвом ВКП(б) та урядом СРСР у 1932-1933 роках шляхом створення штучного масового голоду.

Причини Голодомору 1932-1933 рр.:

- Прагнення комуністичної влади ліквідувати приватновласницькі настрої українського селянства та завершити колективізацію;
- Політика форсованої індустріалізація
- Завищення плану заготівлі хліба
- Для забезпечення виконання плану хлібозаготівлі в селян вилучали хліб за будь-яку ціну. Кампанія перетворилася на цілеспрямоване фізичне винищення українців;
- Вилучення в селян залишків продовольства й запасів у разі невиконання плану.

Перебіг Голодомору 1932-1933 рр.

- Упровадження жорстких заходів щодо селян («Закон про 5 колосків»)
- Початок діяльності хлібозаготівельної комісії (жовтень 1932 р.)
- Уведення паспортної системи та заборона виїзду селянам з районів, що були охоплені голодом (грудень 1932 р.)
- Заперечення факту голоду та відмова від допомоги міжнародних організацій

Наслідки Голодомору 1932-1933 рр.:

- Завершення колективізації, утвердження колгоспної системи, розорення села.
- Масові жертви (від 2.5 до 8 млн осіб). Підрив генофонду української нації.
- Придушення опору укр. селянства
- Переселення селян із Росії в Україну
- Голодомор став приводом до розгортання боротьби з українським буржуазним націоналізмом

Масштаби Голодомору 1932-1933 рр.:

Про масштаби голодомору можна судити також за такими даними: населення СРСР з осені 1932 до квітня 1933 років скоротилося з 165,7 млн. чол. до 158 млн. або на 7,7 млн., головним чином за рахунок сільського населення. Лише за 3 місяці 1933 р. у в Харківській області, до складу якої на той час, крім районів нинішньої Харківської, входили також більшість Сумської, Полтавської та деякі райони Київської області, померло понад 600 тис. чол. Науковці Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна вивели коефіцієнт смертності за 1929-1933 рр. у регіонах, заселених українцями. У Харкові він перевищив 25%. Найбільше голод уразив Україну, де набув рис геноциду.

Відкрийте матеріали за посиланням <https://www.radiosvoboda.org/a/29621454.html>

та проаналізуйте демографічні втрати українців внаслідок Голодомору 1932-1933 рр.

Виконайте завдання до уроку:

- 1. Коли ухвалено постанову ЦВК і РНК СРСР, уривок з якої наведено?**

«1. Прирівняти своїм значенням майно колгоспів та кооперативів (урожай на ланах, громадські запаси, худоба, кооперативні склади та крамниці тощо) до майна державного і всебічно посилити охорону цього майна від розкрадання.

2. Застосовувати як захід судової репресії за розкрадання колгоспного та кооперативного майна вищу кару соціального захисту – розстріл із конфіскацією всього майна і з заміною за пом'якшувальних обставин позбавленням волі на строк не менше 10 років з конфіскацією всього майна.

3. Не застосовувати амністії до злочинців, засуджених у справах про розкрадання колгоспного та кооперативного майна...»

А) 1930 р. Б) 1931 р. В) 1932 р. Г) 1933 р.

2. Оберіть правильне твердження

А) колгоспи швидко довели свою економічну перевагу, тому українське селянство підтримало колективізацію

Б) маючи за мету зламати опір українського селянства та завершити колективізацію, керівництво ВКП(б) та КП(б)У свідомо організувало голод в Україні

В) керівництво ВКП(б) та КП(б)У не знало справжніх масштабів голоду в Україні, тому не організувало масової допомоги українським селянам

Г) радянське керівництво вважало за доцільне перерозподілити кошти, отримані за рахунок промисловості, та спрямувати їх на потреби сільського господарства

3. Яким чином керівництво СРСР реагувало на інформацію, приклад якої наведено в уривку з джерела?

«Становище з браком продовольства на селі виявилось тут, у Дніпропетровській області, набагато важчим і серйознішим, ніж я міг передбачити. Я просто завалений щоденними повідомленнями й матеріалами про випадки голодної смерті, опухання і захворювань від голоду. Останніми днями дедалі частіше надходять повідомлення про трупойдство і людоїдство».

З листа керівника Дніпропетровського обкому партії до Й. Сталіна.

А) надавало допомогу відповідним регіонам за рахунок резервних фондів продовольства

Б) перерозподіляло продовольство в межах країни, аби забезпечити необхідним усі регіони

В) звинувачувало авторів подібних документів у саботажі хлібозаготівлі, пособництві ворогу

Г) залишало подібні повідомлення без уваги, називаючи їх неправдивими

4. Які регіони позначені на карті темним кольором?

- А) з найвищою кількістю селян-одноосібників на початок 1932 року
- Б) з найбільшою кількістю жертв Голодомору 1932–1933 років
- В) з найнижчими показниками хлібозаготівель восени 1932 року
- Г) з найбільшою кількістю селянських антиурядових виступів у 1932–1933 роках

**5. Оберіть твердження, які стосуються Голодомору 1932–1933 років
Визначте 3 правильні відповіді.**

- А) радянська влада свідомо замовчувала масштаби голоду та смертності
- Б) голод був створений штучно та спрямований проти українського селянства
- В) здійснювався шляхом часткової конфіскації хліба та окремих видів продовольства
- Г) мав забезпечити формування приватної власності в сільському господарстві
- Д) отримані з продажу хліба гроші влада спрямовувала на індустріалізацію
- Є) здійснювався з метою швидкого згортання українізації та колективізації

Домашнє завдання:

1. Опрацювати конспект уроків та виконати зазначені завдання

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту

natasha_poltavets@ukr.net

У темі листа ОБОВ'ЯЗКОВО

**вказати ШБ, номер групи, номер уроку
і дату.**
